

Darija Gabrić-Bagarić

O PROBLEMIMA RAZVOJA GLAGOLSKOGA PRILOGA SADAŠNJEGA I PROŠLOGA

U radu se govori o uzrocima usvajanja nastavka *-ći* za tvorbu glagolskoga priloga sadašnjega, odnosno nastavka *-u/-vši* za tvorbu glagolskoga priloga prošloga, uz osvrt na dosadašnja razmatranja toga problema.

Preobrazba naslijeđenih participskih oblika u glagolske priloge odvija se na sintaktičkoj razini, s tim što promjena sintaktičke funkcije istodobno ima kao posljedicu specifične promjene u morfološkim odlikama participa. Tu je transformaciju zapravo nemoguće objasniti bez paralelnoga promatranja sintaktičke i morfološke razine, što izravno utječe i na tumačenje toga procesa i na zaključke o načinu nastajanja današnjih glagolskih priloga. U dijakronijskoj perspektivi gotovo se sve promjene mogu tumačiti unutar jedne vrste riječi ili unutar jedne kategorije (npr. nastajanje novih množinskih padeža ili pridjevsko-zamjenička promjena), samo je kod participa (priloga) to neizvodivo. Particip dvostrukošću svoje prirode – glagolske i pridjevske – i dvostrukošću veze koju ostvaruje u rečenici – sa subjektom i s predikatom – predstavlja posebnu pojavu. Ta je posebnost participa davno uočena i u znanstvenoj literaturi gotovo se uvijek govori o obliku i uporabi participa, dakle, o morfološkoj i sintaktičkoj strani problema.

Postoji čitav niz studija i članaka o participima (prilozima) kao sintaktičkom problemu, dok se morfološka pitanja u tim radovima rješavaju s dosta nesigurnosti. Događa se da u nekoliko radova nalazimo preuzeto Daničićevo ili Maretićevo mišljenje bez kritičkoga osvrtu, ili se pak različita mišljenja samo vrednuju. U tom smislu dovoljno je pogledati Musićevu studiju, gdje su za morfološki aspekt problema samo citirana Maretićeva, Daničićeva i Leskienova mišljenja, i Škarićevu studiju, koji uspoređuje Daničića i Maretića i odlučuje se za Maretićeva objašnjenja.¹⁾ Monografski opisi jezika pojedinih pisaca ili spomenika

¹ A. Musić, *Značenje i upotreba participa u srpskohrvatskom jeziku*, Rad JAZU 250, Zagreb 1935,

najčešće ne nude nikakva rješenja u svezi s nastankom novih oblika glagolskih priloga već samo registriraju oblike koje analizirano djelo ima. Iscrpan popis oblika potvrđenih u čakavskim tekstovima 15. i 16. st. donosi Škarić u spomenutoj studiji.²⁾

Budući da se ovaj rad ne bavi sintaktičkom nego morfološkom stranom problema, o sintaktičkim posebnostima participa bit će govora onoliko koliko je to nužno i nezaobilazno, a središnji problem je pitanje usvajanja oblika na *-ći* i *-(a)v/-(a)vši* kao glagolskoga priloga sadašnjega, odnosno prošloga u hrvatskomu jeziku.

Polazeći od usvojene i neupitne činjenice da je promjena sintaktičke funkcije uvjetovala adverbijalizaciju participa, moramo ipak ponoviti neke poznate elemente. Dok je particip funkcionirao unutar rečenice kao segment koji ima vezu i sa subjektom i s predikatom, on je čuvao sve svoje morfološke pridjevske odlike: promjenljivost, slaganje sa subjektom (rod, broj, padež) i vezu s predikatom. Put k adverbijalizaciji započeo je prekidom veze sa subjektom, ili s imenicom uopće, ostvarivanjem veze jedino s predikatom, a to je dovelo do toga da particip gubi svoju deklinaciju, odlike gramatičkoga roda i broja i briše svoju pridjevsku funkciju.³⁾ Ostaje jedino veza s predikatom, koja na sintaktičkoj razini znači da particip više ne kvalificira subjekt, nego govori o nekoj okolnosti ili načinu na koji se obavlja radnja označena predikatom. To istodobno znači da su oblici zavisnih padeža participa prestali biti potrebni i da se u priloškoj funkciji mogu naći samo nominativni oblici. Dakako, ni oznaka roda koju ti nominativi imaju nema više onu vrijednost koju je imala dok je particip imao svoju primarnu funkciju, već se svaki oblik nominativa može rabiti za svaki rod i svaki padež.

Iznimku predstavljaju oni slučajevi gdje se pod utjecajem crkvenoslavenske tradicije kod *participa pret. akt. I* nastavak *-vši* vezuje za imenice ž. roda, a nast. *-v* za imenice m. roda, kao što je slučaj u *Povaljskoj listini*. Takva je uporaba participa knjiška.⁴⁾

U tome se sastoji osnovna razlika između participa i priloga: particip je promjenljiv, ima tri roda i dva (ranije tri) gramatička broja, dok je prilog nepromjenljiv, bez oznake roda i broja. Iz toga razloga treba razmatranje o nastajanju novih priloških oblika temeljiti na fondu oblika koji su podrijetlom nominativi. Zavisni su padeži, prvenstveno akuzativ, kako ćemo kasnije pokazati, bili temelj za formiranje popridjevljenih participa.

Ponovit ćemo još jednu poznatu i davno usvojenu, neprijepornu istinu: naš današnji *glagolski prilog sadašnji* produžetak je i nastavak *participa prezenta*

---

str. 127-157; Đ. M. Škarić, *Tvorba i poraba participa (gerundija) prezenta aktiva i preterita aktiva I. u čakavskoj književnosti 15. i 16. st.*, Nastavni vjesnik X/1902, Zagreb 1902, str. 1.-32.

² Škarić, o.c., str. 4-7 i 12-16.

³ Musić, o.c., str. 134 i A. Belić, *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku I*, Beograd 1958, str. 244-251.

⁴ D. Malić, *Povaljska listina kao jezični spomenik*, HFD, Zagreb 1988, str. 121.

aktiva, a *glagolski prilog prošli* kontinuiraju *particip preterita aktivni I. Glag. pril. sadašnji* završava se danas na *-ći (-ući/-eći)*, a *glag. pril. prošli* na *-(a)v/-(a)vši*. Da bismo objasnili nastanak tih oblika, moramo najprije rekonstruirati naslijeđenu shemu participskih oblika. Počet ćemo s *participom prez. aktiva*.

U staroslavenskom jeziku *particip prez. akt.* imao je tri tvorbeno tipa, ovisno o vrsti glagola. Osim glasovnih promjena istu raspodjelu imamo i u prahrvatskom sustavu.

	<i>M/S rod</i>	<i>Ž rod</i>
I. tip	<i>N jd</i>	
nastavak	<i>-y (-i)</i>	<i>-ošti (-ući)</i>
	<i>bery</i>	<i>berošti</i>
	<i>N mn</i>	
	<i>berošte berošta</i>	<i>berošte</i>
II. tip	<i>N jd</i>	
nastavak	<i>-e/-aje (-e/-aje)</i>	<i>-ošti/-jošti (-ući/-jući)</i>
	<i>znaje</i>	<i>znajošti</i>
	<i>N mn</i>	
	<i>znajošte znajošta</i>	<i>znajošte</i>
III. tip	<i>N jd</i>	
nastavak	<i>-e (-e)</i>	<i>-ešti (-eći)</i>
	<i>hvale</i>	<i>hvalešti</i>
	<i>N mn</i>	
	<i>hvalešte hvalešta</i>	<i>hvalešte</i>

Naznačimo glasovne promjene: *y* prelazi u *i*, nazali *e*, *o* u *e*, *u*; staroslavenskoj sekvenci *št* odgovara hrvatsko *ć*.

Prva hrvatska inovacija odnosi se na m. i sr. rod kod I. tipa. Vrlo rano iz hrvatskoga je sustava nestao oblik na *-i*, a na mjesto nastavka *-i* dolazi nastavak *-e*, pa se prema primarnom *beri*, *mogi*, *idi*, *gredi* u hrvatskom pojavljuju oblici: *bere*, *moge*, *ide*, *grede*.

Jedan oblik sa starim nastavkom *-i* potvrđen je u *Povaljskoj listini*: *reki*, što je najvjerojatnije import iz crkvenoslavenskoga, koji je u ovom jezičnom dokumentu prisutan na specifičan način i u znatnoj mjeri. Ostali tekstovi koji su poslužili kao građa za ova razmatranja ne poznaju oblik part. prez. akt. s nastavkom *-i*.⁵)

Stari je hrvatski sustav tako oblikovao shemu u kojoj postoje oblici: *bere*, *berući*, *beruće* (*berući*); *znaje*, *znajući*, *znajuće* (*znajući*); *hvale*, *hvaleći*, *hvaleće* (*hva-*

⁵ Malić, o.c., str. 121.

leć). U skladu sa svojom priloškom funkcijom svaki se od ovih oblika rabi bez obzira na rod i broj subjekta o čemu svjedoče potvrde iz djela najrazličitijih hrvatskih pisaca. Vrlo rano javlja se još jedna inovacija, koja se odnosi samo na glagole 2. razreda V. vrste. Tu ćemo prema primarnom *plaće, viče, maše* nalaziti novotvoreno: *plakaje, vikaje, mahaje*, (analoški prema *znaje*), i to samo u hrvatskim izvorima, dok srpski tekstovi tu inovaciju nemaju.⁶)

Građa iz hrvatskih pisaca u Daničićevoj *Istoriji oblika*, zatim podaci o čakavskim piscima što ih daje Škarić i rezultati naših zasebnih istraživanja pokazuju da je najzastupljeniji oblik priloga na *-ći*, sa znatno manjom zastupljenošću javlja se oblik na *-ć*, dok oblici na *-će* pokazuju nejednaku rasprostranjenost. Tako npr. *Ranjinin zbornik* ima svega nekoliko oblika na *-će* isključivo radi rime i metra, dok se Držić i Gundulić takvim oblicima uopće ne koriste; nasuprot tomu *Dubrovački zbornik iz 1520.* ima vrlo mnogo takvih oblika. Iz Škarićeva popisa se vidi da na ukupno 57 oblika, 21 potvrda potječe iz *Ljetopisa popa Dukljanina*, 17 iz *Lekcionara Bernardina Splićanina*, a ostale potvrde su iz jezika raznih spomenika i pisaca.⁷)

Možda bi se na osnovi toga moglo zaključiti da stariji tekstovi (*Ljetopis popa Dukljanina*) ili tekstovi rađeni na temelju starijih predložaka i crkvenoslaven-skih i čakavskih izvora (*Lekcionar, Dubrovački zbornik*) imaju ove oblike kao svojevrstne arhaizme, dok ih ostali pjesnici i pisci jedva znaju. Usporedni pregled potvrđenih oblika na *-e/-aje* u jeziku čakavskih i štokavskih pisaca pokazuje da je uporaba velikog broja tih likova odlika štokavskih pisaca, dok u čakavskih nalazimo znatno reduciranu pojavu takvih oblika.

Zahvaljujući postojanju konkordancije *Žića svetih otaca*, saznajemo da je prema 7 potvrda participa s nastavkom *-aje* čak 212 potvrda na *-eći*, odnosno 147 na *-ući*, što svjedoči o prevlasti oblika na *-ći*.⁸)

Izrazito često oblike na *-e* među čakavskim piscima ima Marulić, nešto manje Zoranić i Hektorović, dok npr. *Bernardinov* i *Zadarski lekcionar* toga nemaju uopće, kao što nijedan oblik na *-e* ne nalazimo ni u glagoljskom *Blagdanaru* (1506), u *istarским općinskim statutima*, u *Razvodu istarskom*, ni u *Životu sv. Jeronima* (16. st.). Nasuprot tomu, pjesnici *Ranjinina zbornika*, Držić i Gundulić imaju takvih oblika iznimno mnogo (*muče, grede, nose, pozire, ozire, stoje, hode, mimohode...*), kao što pravu poplavu oblika na *-e* imaju i *Ranjinin Lekcionar* i *Dubrovački zbornik*. Dubrovački pjesnici imaju često i inovirane oblike V₂ vrste: *plakaje* (Menčetić), *uzdisaje* (Gundulić), *dvizaje* (Zlatarić) umjesto primarnog:

⁶ Đ. Daničić, *Istorija oblika srpskoga ili hrvatskoga jezika do svršetka 17. vijeka*, Beograd 1874, str. 349.

⁷ Škarić, o.c., str. 6.

⁸ D. Malić, *Kompjutorska obrada starohrvatskog latiničkog rukopisa 14. st. "Žića svetih otaca"*, Zagreb 1992.

plače, uzdiše, dviže. Među čakavcima najviše takvih inoviranih likova ima Marulić: *dostizaje, doticaje, segaje.*

Citirane potvrde pokazuju, dakle, premoć oblika na *-ći* i znatnu zastupljenost oblika na *-e/-aje*, dok su likovi na *-ć* i *-će* u navedenim spomenicima rjeđi. Zbog toga možemo reći da je hrvatski fond oblika priloga sadašnjega moguće predstaviti shemom tipova i nastavaka:

bere – beruć(e) – berući
ide – iduć(e) – idući, što bi bilo I. tip;
plače – plakaje – plačuć(e) – plačući
znaje – znajuć(e) – znajući – II. tip

i

hvale – hvaleć(e) – hvaleći – III. tip
 Apstrahirani nastavci su: *-e/-aje, -ć(e), -ći.*

U literaturi se uglavnom raspravlja o podrijetlu pojedinih oblika, utvrđuje se vrijeme od kada definitivno prevladava oblik na *-ći* (*-ući/-eći*), ali se ne daje odgovor zašto je oblik na *-ći* prevladao i uopćio se u hrvatskom sustavu.

Prije nego što damo odgovor na to pitanje, pokušat ćemo prokomentirati dosadašnja tumačenja potvrđenih oblika.

Vondrak u nast. *-ći* vidi nom. jd. ž. r. Daničić smatra da je oblik na *-ći* nom. mn. m. r., nastao ili prema određenom vidu (*berući > berući > berući*) ili prema imeničkom nastavku *-i*. Teško je prihvatiti i jedno i drugo mišljenje, jer da je *-ći* posljedica navedenih promjena u obliku određenoga vida, imali bismo na *-i* dužinu kao rezultat sažimanja, a današnji je glag. prilog nema. Drugu mogućnost opovrgava građa, iz koje je očividno da u istih pisaca može postojati imenički nom. mn. m. r. na *-e* (imenice sa sugl. osnovom), a particip (prilog) već je na *-i*. Tako ćemo u Marulića i Vetranovića naći nom. mn.: *Rimljane, seljane, stražane*, a prilog sadašnji je isključivo na *-i*. Daničića demantira građa koju je sam naveo. Ostaje pitanje zašto se i nom. mn. sr. i žen. r. nisu pojavili u priloškoj funkciji, ako se već javio nom. mn. m. r.

Maretić oblik na *-ći* drži lokativom jd. sr. roda ili instr. mn. istoga roda, što potpuno prihvaća Škarić, a slaže se s tim i Ivšić.⁹ Maretić je svoje tumačenje zasnivao na činjenici da prilozima nastaju od lokativnih formi, pa analogno prema *leti, zimi, lani* i ovdje se oblik lok. jd. na *-i* utvrđuje u priloškoj funkciji. Mislim da je nedostatak Maretićeve teze u tome što poistovjećuje prave priloge, nastale u dalekoj prošlosti jezika, s glagolskim prilozima čije je ishodište u participima. Uopće mislim da je neosnovano tražiti izvorište priloškom obliku *i* u jednom drugom padežu osim u nominativu. Dopuštam da je lokativni nastavak *-i* nekih priloga mogao podržati ovo *-ći*, ali nikako nije mogao biti presudan. Postoji velik broj priloga koji se svršavaju na *ě (>e)*: *gore, dolje*, zatim na *e* tipa *hotimice, leti-*

⁹ Daničić, o.c., str. 62 i 354; R. Ivšić, *Slavenska poredbena gramatika*, Zagreb 1970, str. 336.

mice, šutke, stoječke, ležečke i sl., pa se može postavljati i protupitanje: zašto takvi prilozi nisu učvrstili oblik participia na *-će/-e*.

Oblike na *-e* Daničić drži nominativom jd. m. i sr. roda, što oni po podrijetlu doista jesu, i tu se Daničićevu mišljenju možemo prikloniti, no Maretić i s njim Škarić u ovim oblicima vide akuz. jd. sr. roda — za što uopće nema osnove. Dovoljno je pogledati u bilo koju staroslavensku gramatiku, pa vidjeti kako Maretić nema pravo. Pretpostavka da je "nekad moglo biti tako u staroslavenskom" ne znači ništa ako nigdje nije potvrđen nijedan takav akuz. jd. sr. roda. Usporedba sa stanjem u ruskom jeziku, gdje se sadašnji adverb svršava na *-a/-ja* prema *-e/-je*, utvrđuje nas u uvjerenju da je *-e* nastavak starog nom. jd. m. i sr. roda.¹⁰ Ne slažu se Daničić i Maretić ni kad je u pitanju oblik na *-će*, gdje Daničić vidi — sasvim točno — produžetak nom. mn. m. r., a Maretić opet akuz. jd. sr. roda. Škarić ponovno svoje mišljenje temelji na akuzativnom podrijetlu pravih priloga. Za Daničića je oblik na *-ć* reducirani oblik na *-ći/-će*, a za Maretića je to akuz. jd. m. r. Daničiću bi se moglo prigovoriti zbog proturječja: zašto se i ono *-će* ne bi izmjenilo u *-ći*, kako je on to pretpostavio za *-ći* (<*-će*) (*v. naprijed*).

Uopćeno bi se moglo reći da Daničić u svim naslijeđenim oblicima vidi stare nominative, a Maretić i Škarić akuzativ ili lokativ.

Maretić i Škarić uspostavljaju analogiju prema oblicima pravih priloga, ne vodeći računa o posebnosti participia kao glagolsko-pridjevske tvorbe, a još manje o posebnom statusu što ga je particip imao unutar rečeničnih odnosa. Moramo podsjetiti da je particip, ostvarujući sintaktičku vezu sa subjektom, morao biti s njim u istom padežu, a to je u hrvatskom jeziku uvijek nominativ. Tu bismo onda bili skloniji Daničićevu mišljenju, premda — vidjeli smo — nije ni on uvijek na pravom tragu.

Mislim da je akuzativ m. r. s nastavkom *-ć* bio ishodište za one participske forme koje su popridjevljene (*v. dalje*), a nominativ svih rodova ishodište prilogu sadašnjem. Kao posljedica gubljenja pridjevske funkcije participia i njegova adverbijaliziranja dolazi do gubljenja deklinacije participia, gubljenja oznake roda i broja, anulirana je potreba za zavisnim padežima participia. U tom suodnosu sintaktičkoga i morfološkoga aspekta treba tražiti rješenje upravo onakvoga tijeka kakav imamo u hrvatskom sustavu.

Ima mišljenja da je ishodište transformacije participia u prilog morao biti slučaj u kojem se particip nalazio u funkciji predikatnoga proširka, i pri tome se uspostavlja analogija s onim slučajevima gdje se u toj funkciji mogu ravnopravno naći pridjev i prilog.

Budući da bi za dokazivanje te pretpostavke trebalo provesti iscrpnu sintaktičku analizu na opsežnom korpusu, a to nije cilj ovoga rada i premašuje njegove okvire, ostavljamo to pitanje sintaktičarima, osobito onima koji se zanimaju pitanjima povijesne sintakse.

¹⁰ Škarić, o. c., str. 26, R. Košutić, *Ruska gramatika*, II. *Oblici*, Beograd 1965, str. 160-164.

U ovom se radu iz istih razloga ne analiziraju ni slučajevi u kojima se razlikuju subjekt predikata i subjekt participa, a koji bi jednako tako mogli biti ishodište preobrazbi participa u prilog. Oba su slučaja rezultat uporabe priloga, prvenstveno u prijevodnim tekstovima ili u tekstovima pisanim pod izrazitim crkvenoslavenskim utjecajem, što zahtijeva dodatni oprez pri izvođenju zaključaka.¹¹⁾

Ako se o podrijetlu svih navedenih oblika i može još govoriti, ostaje da se vidi zašto smo usvojili isključivo oblik na *-ći* (osim malobrojnih iznimaka: *hote, nehote, glede, muče*) i iz sustava eliminirali sve ostale naslijeđene oblike. Na to je pitanje Škarić lakonski odgovorio: "Jezik u svojem razvijanju teži za što manjim brojem forama, osobito identičnijeh". Nije bio daleko od istine, ali nije ni objasnio razloge. I prilog sadašnji i prilog prošli nakon gubljenja osnovnoga participskoga svojstva – deklinacije – ostaju dijelovi glagolskoga sustava jezika, a veza s pridjevskom kategorijom iščezava. Sve što u tom sustavu nekom svojom odlikom poljulja utvrđene odnose, nužno će biti podvrgnuto promjeni ili eliminaciji. To je opće pravilo.

Inovacija koja je zahvatila 2. razred V. vrste dokaz je za tu tvrdnju i ilustracija kako se jezični sustav nastoji sačuvati. To je i mjesto u sustavu od kojeg je krenuo razvoj prema uopćavanju oblika s nast. *-ći*. Čitava je V. vrsta imala nastavak *-aje/-e*, znači imali smo: *daje* (:dati) *plače, čitaje*, gdje je oblik *plače* identičan 3. licu jd. prezenta.

Da bi se ta podudarnost uklonila, jezik se koristi onim što mu je najbliže – modelom koji već postoji u V. vrsti, pa umjesto *plače* tvori *plakaje*, koje se ne ukršta ni s jednim glagolskim oblikom.

Time se sad opet narušava simetrija koja postoji između tvorbenih tipova: *ide – iduće – idući* ili *hvale – hvaleće – hvaleći*, s tri člana, prema čemu jedan tip ima i četvrti element: *plače – plakaje – plaćuće – plaćući*. Umetanje tog *-aje* bila je epizoda u jezičnom razvoju: ono ubrzo nestaje, ali nestaje i primarni oblik na *-e* u svim vrstama. Jedini razlog zbog kojega je taj stari oblik nestao jest u njegovoj podudarnosti s prezentom. Oblik na *-e* (*hvale, plače*) bio je dvoznačan, mogao se shvatiti kao prezent i kao particip, i jezik to nastoji razriješiti, tim prije što u priloškoj sferi ima još oblika koji se mogu koristiti za izražavanje istoga značenja i iste funkcije. Pretpostavimo rečenicu: *čovjek ide bere*, koju je u to doba moguće shvatiti kao: *čovjek ide berući* ili *čovjek idući bere*. Ako je u pitanju bilo prvo značenje, onda se dvoznačnost lako izbjegne uporabom lika *berući/beruće* pa dobijemo: *čovjek ide berući/beruće*. Takve su situacije izbacile iz uporabe likove na *-e*. Čuvanje oblika *hote, nehote, muče, glede*, s pravim priloškim značenjem, omogućeno je postojanjem pravih priloga s istim korijenom: *hotimice, nehotimice, hoti-*

¹¹ Na takav način rješavanja problema uputila me dr. Dragica Malić, potaknuta člankom Lane Hudeček *Alterniranje pridjeva i priloga u nekim ustaljenim sintagmama misalnih tekstova 14. i 15. stoljeća*, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik 19, Zagreb 1993.

ce, mukom, gledom i pod njihovim utjecajem čuvaju se te stare forme, u kojima danas samo obrazovani lingvist vidi stari particip.

Nakon gubljenja oblika na *-e/-aje*, ostaju prilozi na *-će*, koji su — vidjeli smo — imali nisku frekvenciju, i prilog na *-ći* koji je od početka bio u prevlasti. Nije sasvim prozirno, kao što je to slučaj s oblicima na *-e*, zašto je oblik na *-će* izgubio svoje mjesto u sustavu.

Ostao je konačno u adverbijalnoj funkciji samo oblik na *-ći*, koji nije kolidirao ni s jednim drugim glagolskim oblikom i preuzeo je ulogu glagolskoga priloga sadašnjega. Za razliku od priloga prošloga, kako ćemo kasnije vidjeti, preuzet je oblik nom. jd. žen. roda na *-ući/-eći*, iskonski oblik tvoren po pravilima naslijeđenim još iz općeslavenskoga. Suvremena gramatika njegovu tvorbu definira sa sinkronijskog stajališta kao dodavanje nastavka *-ći* na 3.l.mn. prezenta nesvršenih glagola.

Mislim da su priloški oblici na *-ći* podržani vrlo frekventnim prilogom *budući*, koji se od 13. st. javlja u specifičnoj konstrukciji s imenicama, pridjevima i s glagolskim pridjevima radnim i trpnim. U takvoj funkciji samo se u crkvenom jeziku pojavljuje particip prez. akt. *budy* i *bude*, i to u srpskim spomenicima, dok se u hrvatskim uvijek javlja samo *budući*. Iznimku predstavlja jedan jedini primjer s nastavkom *-će* u *Lekcionaru N. Ranjine (Jozef buduće pravedan)*, što može biti i pogreška u rukopisnom tekstu. Počev od *Zakona vinodolskoga* u jeziku čitavog niza i štokavskih i čakavskih pisaca, u narodnim umotvorinama pa do najnovijeg doba nalaze se primjeri tipa: *budući* kapelanom, *budući* od puti, *budući* u pameti, *budući* čovjek, *budući* zaželio, *budući* zbrani, gdje se vidi da uporaba ovog *budući* ne ovisi od roda imenice ili roda glagolskoga pridjeva niti od njihova gramatičkoga broja — uvijek taj oblik glasi jednako *budući*. Značenje je najčešće uzročno, rjeđe vremensko ili načinsko, što se lako doznaje preoblikom konstrukcije s *budući* u određeni tip zavisne rečenice. Nije suvišno reći da ove konstrukcije mogu biti sintaktički kalkovi prema latinskom ili talijanskom. Taj je oblik već svojom čestotom učvršćivao svijest o načinu tvorbe glagolskih priloga i vrlo je vjerojatno utjecao da se naslijeđeni particip na *-ći* nametne kao jedini tvorbeni model.

On sam po sebi ima isključivo glagolsko značenje, a značenje načina, vremena ili uzroka dolazi tek nakon spajanja s imenicom ili kojom drugom vrstom riječi. Npr. *budući kapelanom* može se transformirati u *dok je bio kapelanom* ili *jer je bio kapelanom* ili *budući zbrani* u preoblici glasi *dok su bili zbrani* ili *jer su bili zbrani*, što znači da particip ima funkciju kopule imenskoga predikata, odnosno pravo glagolsko značenje. Nakon adverbijaliziranja i glagolski prilog sadašnji ostalih glagola zadržao je vezu s glagolom od kojeg je nastao i osnovno glagolsko značenje. To se vidi iz najobičnijih primjera, tipa: *došao je trčeći* = došao je tako da je *trčao* (a ne išao običnim korakom).

U najužoj svezi s glagolskim prilogom sadašnjim jest pojava popridjevljenih participa, odnosno pravih pridjeva koji su podrijetlom participi. Ovdje se nećemo baviti onim slučajevima gdje je pod utjecajem stranih jezika particip čuvao svoju pridjevsku funkciju, što je uvijek sintaktički kalk prema latinskom, grčkom ili

crkvenoslavenskom nastao kao posljedica doslovnoga prevođenja (npr. čovik *vi-seći* za uši, divica *ležeća* na odru i sl.). Jedan broj takvih pridjeva danas ne otkriva svoju vezu s izvorišnim glagolom, kao što npr. *vruć* najveći broj govornika neće dovesti u svezu s glagolom *vreti*, a malobrojni će *gorući* dovesti u svezu s *gorjeti*. Nasuprot tomu, pridjevi *viseći*, *tekući*, *budući*, *svemogući*, *noseći*, *iduć*, *vodeći*, *odgovarajući*, *sljedeći* čuvaju svoju vezu s participom i imaju prema sebi i pravi glagolski prilog sadašnji. Razliku između glagolskih priloga i homonimnih pridjeva čine naglasak i određena pridjevska promjena. (Samo u slučaju pridjeva *sve-moguć* postoji i neodređeni vid, dok je kod *goruć* znatno češći samo određeni vid.)

Naglasna razlika između pridjeva i priloga sugerira različito podrijetlo i način oblikovanja. Mislim da se pridjev mogao razviti iz bilo kojega zavisnoga padeža participa, ali je njegovo najsigurnije izvorište akuz. jd. muškoga roda. Akuz. jd. imao je nastavak *ć*; u stsl. -*št*: *nesuć*, *noseć*, *iduć*. Oblički su ti participi djelovali kao pridjevi. Maretić pak tvrdi da su kao pridjevi formirani jako davno. Iz određenoga vida primili su krajnje dugo -*i* i počeli se vladati u sustavu kao pridjevi određenoga vida.

Pogledamo li današnje naglaske popridjevljenih participa (naravno u književnom jeziku), vidjet ćemo da na prvom slogu imaju kratkouzlazni nastao prenošenjem dugosilaznog s ultime, nakon čega je na ultimi ostala dužina kao trag bivšeg dugosilaznoga. Pretpostavljam, dakle, da je nom. jd. žen. roda imao naglasak *vòdēći*, a akuz. jd. m. r. *vodéc*. Prema pravilima prenošenja na prvom se slogu dobiva kratkouzlazni, na mjestu $\hat{\text{}}$ ostaje dužina i dodaje se dugo -*i*, pa je konačni oblik: *vòdēći*. Otuda potječu današnje naglasne opreke između priloga i pridjeva: *nòsēći* – *nòsēći*, *vìsēći* – *vìsēći*, *ìdūći* – *ìdūći*, *vòdēći* – *vòdēći* itd.

Naglasna razlika činjenica je koja govori u prilog tezi da glagolski prilog potječe od nom. jd. žen. roda, a popridjevljeni particip od akuz. jd. m. r. Oblikovanje u određenom vidu podržano je postojanjem pridjeva s nastavkom -*āći* motiviranih glagolom (*brijaći*, *pisaći*, *stajaći*), koji su svi određenoga vida. Popridjevljeni se participi isključivo tvore od nesvršenih glagola, jedino glagol *biti*, zbog svoje dvovidnosti, može imati i pridjev *budući* i pridjev *bivši*.

Popridjevljenim bi se participima mogao eventualno kao ishodišni oblik uzeti i akuz. jd. m. roda određenoga vida, koji je u stsl. glasio *vodeštii*, odnosno u hrvatskom *vodeći*. Srednji rod je imao akuz. jd. određenoga vida *vodešteje*, hrvatski *vodeće*, prema čemu je lako stvoriti oblik ženskoga roda *vodeća*, te bi se ovako nastali pridjevi priključili ostalim pridjevima određenoga vida. Takav razvoj pretpostavljaju ruski gramatičari za *radni glagolski pridjev sadašnji* u suvremenom ruskom jeziku. Međutim, kako ruski lingvisti ovaj proces vezuju za ruskoslavenski jezik, dakle za književni idiom, nije sigurno da se isti proces može pretpostaviti i za neku ranu razvojnu fazu u hrvatskom živom jeziku.¹²⁾

¹² Košutić, o. c., str. 167.

Za razliku od glagolskoga priloga sadašnjega, gdje se bez promjena produžavaju morfološke strukture nom. jd. žen. roda participia prezenta, *glagolski prilog prošli* poopćio je jedan jedinstveni tvorbeni tip, onaj koji je primarno bio karakterističan za glagole s vokalskom infinitivnom osnovom. U literaturi se također javljaju dileme što predstavlja nastavak *-v/-vši* i razmišljanja se kreću uglavnom isto kao i kod priloga sadašnjega.¹³⁾ Međutim, nema dileme da je *-v* po podrijetlu nom. jd. m.r., a *-vši* nom. jd. ž.r. *participij preterita akt. I.*, kojemu je naš *prilog prošli* kontinuant. Participij pret. akt. I. rjeđe se upotrebljavao i za njega ima manje potvrda u literaturi, no sve što je s obzirom na sintaktičke preoblike rečeno za *participij prez. akt.*, vrijedi i za *participij pret. akt. I.*, pa to nećemo ponavljati.

Naslijeđeni sustav oblika *glagolskog priloga prošlog* možemo predočiti shemom tipova i nastavaka:

	<i>M/S rod</i>	<i>Ž rod</i>
I. tip	<i>N jd</i>	
nastavak	-∅	-ši
	pomog	pomogši
	<i>N mn</i>	
	pomogše, pomogša	pomogše
II. tip	<i>N jd</i>	
nastavak	-v	-vši
	znav	znavši
	<i>N mn</i>	
	znavše, znavša	znavše
III. tip	<i>N jd</i>	
nastavak	-∅ (umekšani osn. sugl.)	-ši
	hvaļ	hvaļši
	<i>N mn</i>	
	hvaļše, hvaļša	hvaļše

Treći je tip iščezao iz hrvatskoga sustava još prije pisanih spomenika i može se naći samo u tekstovima pisanim crkvenoslavenskim jezikom ili pod njegovim jačim utjecajem, premda je već i u staroslavenskom jeziku taj tip inoviran i na mjestu starih nastavaka javljaju se nastavci *-v/-vši* iz glagola s vokalskom osnovom u infinitivu (*hvaliv, pustiv: hvalivši, pustivši*).¹⁴⁾ Nakon te promjene ostali su u uporabi I. i II. tip, što je moguće pratiti u jeziku svih štokavskih i čakavskih

¹³ Musić, o.c., str. 134; Škarić o. c., str. 23-27.

¹⁴ J. Hamm, *Staroslavenska gramatika*, Zagreb 1958, str. 117.

pisaca sve do 18. st. Pri tome treba naglasiti da se uglavnom čuva primarni raspored tvorbenih tipova prema glagolskoj vrsti i da nema bitnijih razlika između naslijeđenog sustava i staroslavenske tradicije, s jedne, i potvrđenih oblika, s druge strane. Kao što je kod glagolskoga priloga sadašnjeg oblik na *-će* bio dosta rijedak i pojavljivao se u određenim spomenicima, i oblici glagolskoga priloga prošlog na *-vše* također su u odnosu na ostale oblike slabije zastupljeni. Najizrazitiju uporabu tih oblika imamo u *Ljetopisu popa Dukljanina*, u *Bernardinovu Lekcionaru*, u *Dubrovačkom zborniku iz 1520. g.*, dakle u istim spomenicima koji imaju i oblike priloga sadašnjega na *-će*. Među piscima se po uporabi oblika na *-vše/-še* izdvaja Zoranić, a s njim se po brojnosti toga nastavka slaže i *Zadarski leksionar*.¹⁵⁾

Nadalje, u čakavskih pisaca ima dosta arhaičnih oblika: *napan* (Marulić), *napam* (Zoranić), *počam* (Marulić), *počan* (Lucić, Hektorović), *odnam*, *snam* (Marulić).¹⁶⁾ Od glagola *iti* i njegovih složenica prilog sadašnji se tvori pomoću stare participijske osnove *šad-* (od staroga *-šad-*), pa sve do konca 17. st. možemo naći oblike: *došad*, *došadši*, *pošad*, *pošadši*.

Daničić tvrdi da je prvi potvrđeni novi oblik priloga prošlog od glagola složenog s *iti* nađen u Jerkovića (1634: *došavši*), čemu treba dodati da se oblik *došavši* nalazi i u Gundulićevu "Osmanu" (1621).¹⁷⁾

Nadalje, zanimljivo je da u slavonskih pisaca 18. st. još možemo naći dva stara oblika priloga prošloga: *uzamši* (Kanižlić, Lanosović) i *prijamši* (Kanižlić), što je u njihovu jeziku vjerojatno literarni import.

I Daničićeva "Istorija oblika" i podaci u Škarićevoj studiji, kao i zasebna istraživanja jezika starijih pisaca, otkrivaju da Marulić i prozni pisci njegova vremena imaju čitav niz posebnih oblika glagolskoga priloga prošloga, koji pokazuju da je na početku 16. st. još uvijek bio živ model tvorbe priloga prošlog nultim nastavkom, te da su se unutar sustava počela mijenjati pravila za tvorbu s obzirom na vrstu glagolske osnove.¹⁸⁾ Takvi su oblici: *zamah* (: *zamahnuti*), *unid* (: *unići*), *popust* (: *popustiti*), *svad* (: *svaditi se*), *potrp* (: *potrpjeti*) i svi dolaze u rimi, što znači da njihov oblik diktiraju metrički razlozi i potrebe poetskoga izraza, a to nije uvijek dovoljno naglašeno u člancima koji govore o tim Marulićevim oblicima.¹⁹⁾ Tvorbu takvih oblika omogućilo je postojanje oblika tvorenih s *-ø* nastavkom (*poseg*, *usteg*, *uzdvig*), prema kojemu je Marulić napravio svoje posebne oblike.

¹⁵⁾ Škarić, o.c. 15-16.

¹⁶⁾ Škarić, o. c., str. 12.

¹⁷⁾ Daničić, o.c., str. 388.; M. Rešetar, *Glavne osobine Gundulićeva jezika*, Rad HAZU 272, Zagreb 1942, str. 32.

¹⁸⁾ Daničić, o. c., str. 372 i 380-381, Škarić, o. c., str. 12-13, M. Moguš – Ž. Bujas, *Kompjutorska konkordancija Marulićevih djela* (M), Zagreb 1980.

¹⁹⁾ Škarić, o.c., str. 13.

Mnogo je, međutim, veća skupina oblika, prisutnih i u Marulića i u prozaista njegova vremena, koji otkrivaju da je početkom 16. st. došlo do kolebanja u tvorbi glagolskoga priloga prošloga, i to prvenstveno u I₄ vrsti i kod glagola II. vrste.

Glagoli II. vrste tvorili su glagolski prilog prošli od najstarijih vremena i od osnove bez infiksa *-nu-* i s osnovom na *-nu-*, pa se čak u staroslavenskim gramatikama donose napomene o takvoj mogućnosti.²⁰ To je značilo da se u tvorbi glagolskoga priloga prošlog neki glagoli kolebaju između I₄ i II. vrste (*kleći/kleknuti, dići/dignuti*).

Navest ćemo primjere iz Marulićevih djela i proze njegova vremena²¹):

poklek _M	kļakši (:kleći) _{PMV I}	klaknuvši _{PMV II} (:kleknuti)
uzdvig _{PMV II}	uzdvigši _{PMV II}	dvignuv, zdvignuv _{PMV I}
	dvigši _M	
	odvrgši, smakši _M	
	vrgši, svrgši _M	

(Ovdje nas, naravno, ne zanimaju specifičnosti čakavskoga fonetizma, pa nećemo komentirati kako je nastalo *ļ* u *kļakši, kļaknuvši*, već promatramo samo oblik, koji je identičan obliku *klekši, kleknuvši* u štokavskom.)

Nasuprot takvim glagolima, isključivo nastavkom *-v/-vši* tvore prilog prošli sljedeći glagoli II. vrste: *urnuv, urnuvši*_{PMV I}, *poniknuv, poniknuvši*_M, *prignuv*_M, *priminuvši*_M.

Dvostruki način tvorbe glagolskoga priloga prošlog imaju i glagoli I₆ vrste, i to opet u *Žićima*, u Marulića i prozaista njegova vremena, te u *Bernardinovu Lekcionaru* i mnogo kasnije u Bandulavićevim *Pištalama i evanđeljima*, što je očito posljedica veza između Bandulavića i primorskih lektionara.²²)

Primjeri:

prostar _M (prostr̄)	prostarši _{BL} (prostr̄ši)	prostarv _M (prostr̄v)
otar _z (otr̄)		prostarvši _{BL} (prostr̄vši)
umar _z (umr̄)	zaparši _M (zapr̄ši)	
	otparši _M (otpr̄ši)	otparvši _M (otpr̄vši)
	potarši _M (potr̄ši)	potarvši _M (potr̄vši)
	nastarši _M (nastr̄ši)	obastarvši _{PMV II} (obastr̄vši)
	zamarši _{PMV II} (zamr̄ši)	zamarvši _{PMV II} (zamr̄vši)
		umarvši _{PMV I} (umr̄vši)

²⁰ S. Nikolić, *Staroslavenski jezik I, Pravopis, glasovi, oblici*, Beograd 1989, str. 204.

²¹ Mogaš-Bujas, o.c., J. Hamm, *Hrvatska proza Marulićeva vremena I*, Stari pisci hrvatski 38, Zagreb 1978, isti, *Hrvatska proza Marulićeva vremena II*, Stari pisci hrvatski 40, Zagreb 1987.

²² D. Gabrić-Bagarić, *Jezik Ivana Bandulavića*, Sarajevo 1989.

Kao što je kod glagolskoga priloga sadašnjega pojava inoviranih oblika u V₂ vrsti pokazala gdje sustav najslabije funkcionira i gdje jezik započinje neku promjenu, tako se i kod ovakvih dvostrukosti uočava ona točka na kojoj se naslijeđeni sustav pravila za tvorbu počinje narušavati, odakle započinje kretanje prema novom stanju. Daničić i s njim Škarić navedene oblike ne komentiraju, već napominju da se *r* moglo osjećati jednom kao vokal, a drugi put kao konzonzant, ne uočavajući da je upravo ta činjenica utjecala na dalji razvojni put priloga prošlog.²³)

Ako je mogao postojati niz: *prostr̄* – *prostr̄v*; *potr̄ši* – *potr̄vši*; *zamr̄ši* – *zamr̄vši* i niz: *dviḡši* – *dvignuv*; *klek* – *klek̄ši* – *kleknuv̄ši* mogao se uskoro i kod ostalih glagola očekivati isti fond dvostrukosti.

Pretpostavljam stoga da su upravo glagoli II. vrste i I₄ i I₆ vrste bili presudni za potiskivanje oblika priloga prošloga s nastavkom -*ø* i -*ši* i za konačno prevladavanje oblika na -*v/-vši*. Supostojanje različitih tipova tvorbe u spomenutim vrstama utječe bitno na promjenu naslijeđene strukture tako što se povećava broj osnova koje mogu tvoriti prilog prošli nastavkom -*v/-vši*, povećava se čestota tih tvorbi, primarno rezerviranih samo za vokalske osnove, kojih je i najviše, i polako se otvara put dominaciji nastavaka -*v/-vši*. Dvostrukosti ili čak višestrukosti istodobno znače i destabiliziranje sustava, u kojem će doći do kolebanja i nesigurnosti, a u takvim će okolnostima prevladati brojniji oblici, ili najmlađi ili koji pokazuju neku posebnu prestižnost. U ovom će slučaju to značiti poopćenje nastavka -*v/-vši*, odnosno tvorbenog tipa tipičnog za vokalske osnove. Mislim da taj postupak nije završen brzo niti istodobno kod svih glagola. Budući da začetke toga procesa uočavamo u pisaca s kraja 15. i početka 16. st. (Bernardin Splićanin, M. Marulić i njegovi suvremenici), mogli bismo to vrijeme označiti kao početak, dok svršetak može biti negdje na koncu 17. st. Što se tiče pravaca promjene, mislim da je vjerojatan ovakav put.

Glagolski prilog prošli *klek̄ši/kleknuv/kleknuv̄ši* može se raščlaniti na: *klek̄ši/klek-nu-v/klek-nu-v̄ši*, gdje postoji stanovita nesimetrija između osnove i nastavaka, kao i dojam da se na stabilno i nepromjenjivo *klek-* mogu dodavati i infiks -*nu-* i nastavci za oblik, pa se stvara mogućnost i dodavanja izravno na osnovu nastavaka -*v/-vši*, naravno uz interpoliranje vokala -*a-*, što daje novi oblik: *klek-a-v̄ši*. A je vokal izbora podržan mnogobrojnim potvrđama na -*av̄ši* u III., V. i VI. vrsti. Tako sad nastaje niz: *klek̄ši* / *klek-av̄ši* / *klek-nu-v̄ši*, u kojemu je *klekav̄ši* prijelazni tip između oblika nastalih od suglasničke osnove (*klek-*) i vokalske osnove (*kleknu-*) i istodobno postaje obrazac za tvorbu glagolskoga priloga prošloga ostalih glagola sa suglasničkom osnovom: *prisegav̄ši* – *prisegn̄uv̄ši* (: *priseći/prisegn̄uti*), *svrgav̄ši* – *svrgn̄uv̄ši* (: *svrći/svrgn̄uti*), *digav̄ši* – *dign̄uv̄ši* (: *dići/dign̄uti*).

²³ Daničić, o.c., str. 372 i 377, Škarić, o.c., str. 16.

Novi će oblici potisnuti stare, jer su nakon obrazovanja novih likova oblici na *-vši* brojniji i svojom se brojnošću nameću kao opći. Uporaba novog oblika na *-v/-vši* morala se najprije učvrstiti kod glagola I₄ vrste, zatim vjerojatno kod II. vrste s velarom ispred *-nu-*, kako je upravo pokazano, zatim se *-v/-vši* uopćilo kod I₆ vrste (potrvši), nakon čega je nastavak *-v/-vši* prevladao. Izvan inovacije ostali su dijelovi I. vrste (prvi, drugi, treći i peti razred, npr.), premda već ima naznaka da se i kod njih javljaju kolebanja. Tako ćemo u Marulića naći *objivši* (: *objisti*), i to izvan rime, zatim u spomeniku iz 14. st. *uzevše* (prema starom *uzam*, *uzamši*), u Vrančića se nalazi *razapevši* (prema *razapam*), *mogav* (Gučetić), *iziv* ima Dimitrović, u Zoranića *začavši* (: *začam*), u Menčetića — *prosuvši* (staro: *prosapši*). Te potvrde znače da usporedo sa starim oblicima postoje već i prije 17. stoljeća, koje se uzima kao vrijeme od kada se rabe isključivo oblici na *-v/-vši* kod glagola I. vrste, inovirani oblici s nastavkom tipičnim za vokalske osnove. Vidjeli smo da kod jednog tipa glagola kolebanje između dviju glagolskih vrsta uzrokuje pojavu dvostrukih oblika priloga, a kod druge skupine dvostrukost je uzrokovana dvostrukom prirodom osnovnog glasa: slogotvorni *r* može se ponašati i kao vokal i kao konzont, što upućuje na zaključak da su promijenjeni odnosi između glagolskih osnova potaknuli promjene u tvorbi, odnosno u pravilima za tvorbu pojedinih oblika. Pitanje je kako su govornici 16. st. osjećali odnos *uzeti* — *uzmem* ili *prosuti* — *prospem* prema oblicima priloga prošlog *uzamši*, *prosapši*. Nije li to nakon vokalskih promjena koje su udaljile primarne osnove od novih hrvatskih djelovalo kao anomalija koje se jezik nastoji osloboditi i sačuvati sustav : *uzeti* — *uzmem* — *uzevši*. Supostojanje starih i novih oblika rezultira i tvorbama koje su očita kombinacija različitih mogućnosti, za što je ilustrativan oblik *poiši* (: *poiti*) iz *Korizmenjaka* (1508).²⁴ Umjesto primarnog i naslijeđenog *poiši* stvoren je bastardni tip, gdje se na infinitivnu osnovu dodaje stari nastavak *-ši*, a odbacuje se stari način tvorbe pomoću participijske osnove *šad*: *poiši*.

Taj je oblik zanimljiviji ipak kao indicija da se tijekom 16. st. naslijeđeni sustav oblika priloga prošlog i tvorbenih pravila za taj oblik destrukturno i podliježe promjenama i inovacijama. Rezultat razvoja glagolskoga priloga prošlog jest usvajanje jednog tvorbenog tipa za sve glagolske vrste. Varijaciju samo predstavlja pojava nastavka *-av/-avši* kod suglasničkih osnova. Od starih oblika čuva se u pravom priloškom značenju *mimogred* i *uzgred*.

ZAKLJUČAK

Naslijeđeni oblici *participa prezenta akt.* i *participa preterita akt. I.* nisu imali u hrvatskom jeziku istu sudbinu. Jedan broj naslijeđenih oblika nestao je još prije pisanih spomenika, jedan se izgubio tijekom povijesnoga razvoja, uglavnom

²⁴ Škarić, o.c., str. 29.

poslije 17. st., a do danas je ostao u funkciji glagolskoga priloga sadašnjega oblik na *-ći*, a kao glagolski prilog prošli oblik s nastavkom *-(a)v/-(a)vši*.

Znanstvenici su pokušavali objasniti podrijetlo ovih nastavaka, s time što jedinstvenoga odgovora ni do danas nema. Osim pitanja što predstavljaju oblici na *-ći* i *-v/-vši*, postavlja se i pitanje zašto su upravo ti tipovi prevladali na račun još čitavoga niza oblika, koji su također bili živi do 17. st. Pretpostavljamo da je prevlasti oblika na *-ći* pomogla činjenica da se u glagolskom sustavu taj lik nije podudarao ni s jednim drugim glagolskim oblikom (za razliku od oblika na *-e/-aje* koji su se podudarali s prezentskim oblicima), a podržavao ga je glag. prilog *budući*, isključivo prisutan u tom obliku još od 13. st., i upotrebljavan u specifičnim konstrukcijama. Za glagolski prilog prošli tipično je da nije generaliziran samo jedan određeni padežni oblik, kao što je to slučaj kod priloga sadašnjega, nego se jedan tvorbeni tip — na *-v/-vši* — poopćio i proširio na sve glagolske vrste. Uzrok toj promjeni treba tražiti u sklonosti nekih glagolskih vrsta da prilog prošli tvore od različitih osnova, odnosno prema različitim tvorbenim pravilima. Dvostrukosti koje su se pojavile u oblicima priloga prošlog glagola I₄, I₆ i II. vrste destabilizirale su naslijeđeni sustav i ustaljenu distribuciju tvorbenih tipova prema glagolskim vrstama (glagolskim osnovama), što je dovelo do širenja nastavka *-v/-vši*, primarno vezanih samo za vokalske osnove, na sve glagolske tipove.

Summary

ON THE PROBLEM OF DEVELOPMENT OF THE PRESENT AND PAST VERBAL ADVERB

The present verbal adverb with the ending *-ći* has to be understood as a continuation of the nominative singular of feminine gender of the present active participle. Its dominance in the Croatian language is due to the fact that in the verbal system only that form, as opposed to other inherited participle forms, did not correspond to any other verbal form and was suitable for taking over the adverbial function. For its fixation in the Croatian language system the influence of the adverb *budući* has a determining role which occurred in the form from its origin. The ending *-v/-vši* which is primarily characteristic only for verbs with a vowel stem in the infinitive spread to all verbal types after variation occurred in certain verbal classes between the two different verbal stems. The author supposes, on the basis of the corpus of Marulić's language and the language of his contemporary prose writers, that the double formation of verbal adverbs in I₄, I₆ and II type destabilized the inherited formation rules and directed the language development towards the extinction of the formation type with the ending *-v/-vši*.

Key words: conversion, transformation, present verbal adverb, past verbal adverb, double formation

Ključne riječi: preobrazba, preoblika, glagolski prilog sadašnji, glagolski prilog prošli, dvostrukosti u tvorbi